

Бойко-Гагарін Андрій Сергійович
(Україна)

**СИМВОЛКА ПОЛЬСЬКИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
1915-1939 РОКІВ В КОЛЕКЦІЇ НМІУ**

В цьому повідомленні піде мова про цікаву групу пам'ятних відзнак, присвячених правоохоронним органам Польщі часів Регентського королівства та Другої Республіки, що зберігаються у колекції Національного музею історії України (далі – НМІУ).

Фондова збірка НМІУ нараховує більше 1 мільйона одиниць зберігання, серед яких сектором нумізматики, фалеристики, медальєрики та боністики зберігається і вивчається близько 120 тис. пам'яток: монет, настільних медалей, паперових грошей, цінних паперів, печаток, торгового інвентарю, жетонів та багато іншого. В тому числі наявні у колекції близько 12,5 тис. орденів, пам'ятних відзнак та значків. Серед групи фалеристики на окрему увагу заслуговують відзнаки та патріотичні біджі, передані із Центрального історичного архіву УРСР, що належали до колекції Музею визвольної боротьби України у Празі (також зустрічається поширений у назві «штамп» – Український буржуазний університет у Празі) (Акт прийому № 2158 від 07.01.1970 року). Музей визвольної боротьби України у Празі існував з 1925 по 1948 роки. До зібрання НМІУ було передано унікальну колекцію, зібрану у 1920-1930-ті роки, що нараховує близько 1700 пам'ятних відзнак, які репрезентують події української, польської, білоруської, австрійської та російської історії, відображають політичні, соціальні та військові події кінця XIX – першої половини XX століття. Колектив музею визвольної боротьби спрямовував вагомі зусилля на збір та збереження пам'яток з історії Української Революції 1917-1921 років. Колекція музею до початку Другої світової війни нараховувала більше 1 мільйона одиниць зберігання, що знаходились у власній будівлі. Внаслідок бомбардування Праги військово-повітряними силами США 14 лютого 1945 року частина колекції була знищена та суттєво пошкоджена. Пізніше вцілілі колекції були вивезені до СРСР, а музей у Празі було розформовано та зачинено. Показово, що всі відзнаки із колекції фалеристики, отримані НМІУ, були прийняті під одним загальним інвентарним номером МДМ-1431, до якого вже значно пізніше було присвоєно додаткові окремі номери до кожного знаку (див. опис до ілюстрацій). Це свідчить про таємність вивезення колекцій до СРСР, а відсутність тривалий час детальних описів та процесу вивчення колекції спричинена необхідністю зберегти її від знищення, адже в її складі містяться заборонені та переслідувані за Радянської доби матеріали. Збережені пам'ятки широко демонструють процеси національно-визвольної боротьби народів, колись силоміць приєднаних під владу могутніх монархічних імперій – Російської та Австро-Угорської.

В умовах бурхливих подій Першої світової війни та політичних і соціальних перетворень, яких зазнав польський народ, постійно актуальним та важливим було створення та забезпечення правового порядку в суспільстві, попередження злочинності, процвітанню якої сприяли соціальні катаклізми війни та погіршення умов існування більшої частини населення охоплених бойовими діями територій. Правоохоронні органи у Польщі пройшли складний шлях перетворень, формуючись та

розформовуючись, змінюючи назви та командувачів, а відповідно – і обмундирування, що відображено у збережених сьогодні відзнаках та ідентифікаційних атрибутах. Найпершим формуванням охорони порядку з розвалом Російської імперії стає Цивільна гвардія, що згодом перетворена у Міську міліцію, будучи згодом об'єднану у Поліцію Державну, маючи окремі філії у регіонах. Утворена шляхом реформ і перетворень Державна Поліція проіснувала до початку Другої світової війни, здійснивши разом із військами опір наступу німецьких та радянських окупантів. Після поразки та окупації Польщі більшість поліцейських та правоохоронців біло страчено або позбавлено волі у концентраційних таборах.

Відзнаки правоохоронних органів в колекції НМІУ представлені як пам'ятними знаками, так і ідентифікаційними табличками та кокардами. Глибоке та комплексне дослідження теми відзнак правоохоронних органів Польщі здійснене Здзіславом Савіцьки¹. Позитивним в роботі дослідника є використання широкого кола матеріалів та описи основних відомих різновидів знаків, досліджених в тому числі у колекціях найбільших музеїв Польщі. Але відзнаки зі збірки НМІУ допомагають відкриті деякі раніше невідомі та неопубліковані факти, пов'язані аз розвитком правоохоронних органів у Польщі.

Цивільна гвардія – правоохоронна організація у Польщі у 1915-1916 роках, що передувала створенню Міської гвардії, Міської міліції та врешті решт сучасної Поліції. У 1918 році враховуючи складну соціальну та політичну ситуацію в країні, в великих містах, селах та містечках було створено правоохоронні організації, до складу яких було залучено місцевих жителів. Ці організації в різних регіонах Польщі мали різні назви: Цивільна гвардія, Народна міліція, Польська жандармерія та ін. Форма цивільних гвардійців мала схожі риси із пара-мілітарними організаціями та військовими, частіше комплектуючи білий та червоний кольори. Організація правоохоронних органів на регулярній основі ускладнювалась присутністю німецьких та австрійських окупантів. По звільненню Польщі від німецьких окупантів у 1918 році, з'явилися умови для створення власних правоохоронних органів, що було досягнуто у 1919 році шляхом об'єднання Народної Міліції та Поліції муніципальної.

Найбільш ранніми відзнаками польської поліції є кокарди Цивільної гвардії міста Варшави, що використовувались у 1914-1915 роках (Рис. 1-3). Знаки були виготовлені відомими майстрами Вінсентом Стефаном Вишневським та Граціаном Віндігою у Варшаві, видавались гвардійцям з 7 вересня 1915 року і мали два типи – для комісарів та їх помічників овальні кокарди з емаллями, для рядових гвардійців, дільничних та констеблів – без емалей. Згідно каталогу відомого польського фалериста Здзіслава Савіцьки найбільш ранніми з відомих кокард дослідником віднесено кокарди з червоними емаллями, в колекції НМІУ наявна одна кокарда із нанесеними на поле синіми емаллями (Рис. 1). Кокарда овальної форми. На лицьовій стороні в центрі накладка із зображенням Сирени – гербу міста Варшави (русалка зі щитом у лівій руці та піднятим додолу мечем у правій, на щиті зображено герб Польщі – Орел). Зображення поміщено в круговий обідок із крапок. Зворотня сторона без зображень та написів. Кріплення за допомогою припаяних металевих стрічок та саморобної прикріпленої голки. Відомим польським фалеристом Войцехом Стелюю цю кокарду віднесено окрім Цивільної гвардії також до Міської Міліції.

1 Sawicki Z. Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – 328 s.

В фалеристичній збірці НМІУ представлені також дві аналогічні кокарди без нанесених емалей, що відрізняються методом кріплення: одна має дві припаяні металеві пластини (Рис. 2), а інша – саморобну голку (Рис. 3).

Рис. 1. Кокарда Цивільної гвардії міста Варшави, 1914-1915 рр. для офіцерського складу.

Інв. № МДМ-1431-552. Білий метал, сині емалі. Розмір: 19,4/32,4 мм.

Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 27.

Stela W. *Polskie odznaki honorowe i pamiątkowe 1914-1918&1918-1921 (wojny o granice państwa)*. – Warszawa, 2001. – S. 61. – № 7.17.

Рис. 2. Кокарда Цивільної гвардії міста Варшави, 1914-1915 рр. для рядового складу.

Інв. № МДМ-1431-555. Білий метал. Розмір: 19,4/32,4 мм.

Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 26.

Рис. 3. Кокарда Цивільної гвардії міста Варшави, 1914-1915 рр. для рядового складу.

Інв. № МДМ-1431-553. Білий метал. Розмір: 19,4/32,4 мм.

Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 26.

У Цивільній гвардії Варшави також використовувались ідентифікаційні таблички, що вибитими наскрізь цифрами несли інформацію про гвардійця. Перші цифри зліва від Сирени – номер округу, цифри справа – порядковий номер гвардійця. Носились на червоно-білій стрічці. Таблички також виготовлялись у майстерні Вінсента Стефана

Вишневські та Граціяна Віндиги. Ідентифікаційна табличка з колекції НМІУ (Рис. 4) відноситься до 12 округу – Центрального, вулиця Даниловичовська 10.

Рис. 4. Ідентифікаційна табличка Цивільної гвардії міста Варшави.
Інв. № МДМ-1431-1352. Жовтий метал. Розмір: 79/95 мм.
Sawicki Z. Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 35.

Гвардійцями Цивільної гвардії практикувалось носіння гранатово-білих стрічок із розетками з тканини, на які закріплено накладку у вигляді гербу Варшави – Сирени. Здіславом Савіцьки опубліковані стрічки із накладками з білого металу, закріплені на білій розетці. У збірці НМІУ є знак, виконаний подібним чином (Рис. 5). Заслуговує на увагу той факт, що накладку у вигляді Сирени жовтого кольору та дещо зміненим малюнком (зокрема хвоста та вищим замахом меча, круглим щитом замість овального) закріплено на розетці зеленого кольору, а сама накладка з точністю відповідає накладкам з пам'ятних знаків окремих округів Цивільної гвардії, а саме – XVII округу – округу Вісли. Можна припустити, що пам'ятна відзнака XVII округу Цивільної гвардії була пошкоджена її власником, а накладка в подальшому використана для виготовлення розетки, подібно до загальних накладок у вигляді Сирени на гранатово-білих стрічках. Подібну імітацію розетки із накладкою ми зустрічаємо серед відзнак правоохоронних органів Польщі вперше, хоча для багатьох відзнак описуваної «Празької» колекції такі факти є досить характерними – деякі знаки чи патріотичні брошки виготовлені із використанням накладок чи окремих частин різних відзнак та бджів.

Для гвардійців Цивільної гвардії також випускались пам'ятні відзнаки та окремі тематичні знаки.

По закінченню курсів кримінального права учасникам окрім відповідного диплому видавався також знак (Рис. 6) у формі прямокутника із заокругленим верхом та нижньою частиною у формі щита. За даними Здіслава Савіцьки відомі знаки цього типу із різними видами кріплення: на гайці, з накладкою та з ушком та звенком. Кріплення знаку з колекції НМІУ виконане у вигляді круглої гайки на полі якої нанесено напис французькою мовою в 4 строки півколом: «S. Lipczynski / Graveur / Varsovie / 149 Marszalkowska», що вказує на майстра виробника С. Ліпчинського, майстерня якого розміщувалась у Варшаві по вулиці Маршалковській, буд. 149.

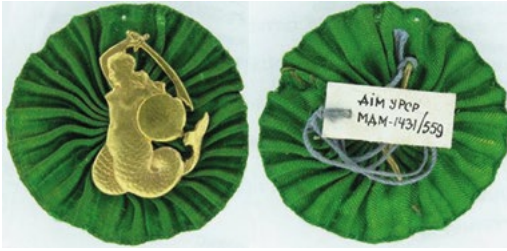

Рис. 5. Накладка у вигляді гербу Варшави із пам'ятного медальйону XVII округу Цивільної гвардії на розетці.

Інв. № МДМ-1431-559. Жовтий метал, зелена тканина. Розмір: 15,8 / 23,7 мм, діаметр розетки 35 мм.

Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 29, 42.

Рис. 6. Відзнака про закінчення курсів кримінального права для Цивільної Гвардії.

Інв. № МДМ-1431-602. Білий метал. Розмір: 22,4/35,6, діаметр гайки 22,1 мм.

Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 45-47.

Stela W. *Polskie odznaki honorowe i pamiątkowe 1914-1918&1918-1921 (wojny o granice państwa)*. – Warszawa, 2001. – S. 61. – №. 7.13.

Варшавським медальєром Вінцентієм Вішневські були створені хрести з емаллями і відзнаки-медальйони, що видавались гвардійцям Цивільної гвардії на пам'ять про службу в цій організації. Пам'ятні медальйони Цивільної гвардії відомі у виконанні зі срібла, посріблені та бронзові. Несуть на своєму полі зображення поліцейської кепки у вінку із дубового листа, назву організації Straz Obywatelska та дати її функціонування 4.VIII.1915 – 1.II.1916 рр. В збірці фалеристики НМІУ збережено бронзовий пам'ятний медальйон Цивільної гвардії (Рис. 7).

Рис. 7. Пам'ятний медальйон Цивільної гвардії у м. Варшава, 1916 рік

Інв. № МДМ-1431-152. Коричневий метал. Розмір: 18,9/28,8 мм.

Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 53.

Stela W. *Polskie odznaki honorowe i pamiątkowe 1914-1918&1918-1921 (wojny o granice państwa)*. – Warszawa, 2001. – S. 60. – №7.10.

Міська міліція була створена та сформована в 1916-1919 роках за ініціативою влади німецьких окупантів в Польщі з 1 лютого 1916 року, замінивши таким чином Цивільну Гвардію. Міська міліція здійснювала нагляд за громадським порядком у комісаріатах 24 округів міста Варшави. Головним завданням організації було дотримання правопорядку та безпеки в громадах у місті, попередження злочинності

та розкриття злочинів. На початковому етапі створена Міська міліція використовувала емблеми та обмундирування зі старої Цивільної гвардії, але у квітні 1916 року було наказано замінити аббревіатуру відомств з SO (Straz Obywatelska – Цивільна Гвардія) на ММ (Milicja Mejska – Міська міліція).

Першим начальником Міської міліції був Францишек Радзивілл. Князь Януш Францишек Радзивілл – останній ординат Олики та володар Неборовського палацу, син Фердинанда Радзивілла, народився на Волині. У 1903 році купив у своєї родинни сімейний маєток у Неборові поблизу Варшави. Вивчав право у Німеччині, під час окупації у 1916 році був членом Уряду Польщі. У період Другої республіки був прибічником Юзефа Пілсудського та членом партії Безпартійний блок у співробітництві із правительством. З 1928 по 1935 роки був депутатом Сейму, у 1935-1939 роках членом Сенату. У 1937 році вступив у партії Табір національної єдності. Із окупацією Польщі радянськими військами у 1939 році князь Януш Радзивілл разом із сином Едмундом був арештований НКВС та перевезений до тюрми на Луб'янці у Москві, будучи допитуваним самим Лаврентієм Берією. Але через три місяці був звільнений через втручання у справу італійської королівської сім'ї. Л. Берія зміг запевнити князя у необхідності його посередницької участі у перемовинах між радянською владою та Германом Герінгом, з яким князь був знайомий особисто. У 1942 році за задумом НКВС було сплановано через зв'язки князя Радзивілла у вищих колах німецьких політиків забезпечити доступ до Адольфа Гітлера найманого вбивці. Після Варшавського повстання князь був арештований німцями та утримувався у тюрмі Моабіт. 1944 року поселився в Неборові, але втратив маєток у 1945 із приходом радянської армії. Після війни втратив всі свої статки та поселився у Варшаві.

В колекції НМІУ зберігається кокарда приміської міліції міста Варшави (Рис. 8), але має відмінність у виконанні, порівняно із описаною кокардою Здзіславом Савіцькі. Описані дослідником кокарди приміської міліції Варшави мають на полі сині емалі, в той час як відзнака зі збірки НМІУ – рожеві. Можна припустити, що наявний в музейній збірці знак є раніше невідомим та неописаним різновидом. Для уточнення цього припущення необхідно порівняти відзнаку із наявними знаками Приміської міліції в зібраннях інших музеїв та приватних збірках, роботу над чим ми продовжуємо.

Рис. 8. Відзнака органів приміської міліції м. Варшави. Інв. № МДМ-1431-149. Білий метал, позолота, рожеві емалі. Розмір: 19,3 / 31,2 мм. Sawicki Z. Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 63.

У 1916 році для міліціантів Міської міліції було випущено пам'ятні почесні відзнаки, що виготовлені Вінсентом Вішневські у Варшаві у формі щита на кшталт родового гербу із ініціалами ММ – Міської міліції та покритими червоними емальми

гербом міста Варшави у щитку. Відзнаки кріпились за допомогою кільця у вушку у верхній частині знаку, але до аналогічного знаку з колекції НМІУ було саморобним чином припаяно голку для носіння на одягу (Рис. 9).

Рис. 9. Почесна відзнака Міської міліції м. Варшави, 1916 рік

Інв. № МДМ-1431-360. Білий метал, посріблення, червоні емалі. Розмір: 18.9 / 28.3 мм.

Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 64.

У 1920 році під час Польсько-Більшовицької війни за наказом міністра внутрішніх справ від 28 липня 1920 року було відновлено Цивільну гвардію у Варшаві. З відомих атрибутів організації – кокарди, посвідчення та стрічки червоно-білого кольору.

До вшанування Цивільної гвардії були також випущені пам'ятні хрести, що несли на своєму полі зображення гербу Варшави та Польщі, ініціали SO (Цивільна гвардія) та рік 1920. За даними Здзіслава Савіцьки існували два різні типи пам'ятних хрестів Цивільної гвардії 1920 року, в тому числі з червоно-білими емаллями та без них. В колекції НМІУ зберігається хрест з лавровим вінком з емаллями (Рис. 10). Вартим окремої уваги також є факт того, що упорядники каталогу VII аукціону «La Galerie Numismatique», що пройшов у Лондоні 26 вересня 2005 року, визначили цей знак як приналежний до Варшавської офіцерської школи, трактуючи ініціали SO як «Szkoła Oficerska», але при тому вказавши також про його приналежність до Цивільної гвардії. Підтримує віднесення відзнаки до Цивільної гвардії і польський фалерист Войцех Стела. Ми вважаємо, що точна ідентифікація цієї відзнаки та правильне розшифрування абрєвіатури буде можливо з пошуком пов'язаних з цим знаком архівних документів: наказів на створення та виготовлення, проекти ескізів, тощо.

Рис. 10. Пам'ятна відзнака Цивільної Гвардії у Варшаві, 1920 рік.

Інв. № МДМ-1431-577. Білий метал, посріблення, емалі. Розмір: 28,6 / 28,8 мм.

Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 71.

La Galerie Numismatique. – Auction VII. – London, 2005. – P. 168. – Lot 907.

Stela W. *Polskie odznaki honorowe i pamiątkowe 1914-1918&1918-1921 (wojny o granice państwa).* – Warszawa, 2001. – S. 61. – № 7.19.

Для забезпечення правопорядку поза столицею були також створені регіональні відділи правоохоронних органів – міські цивільні гвардії та міські гвардії у Бяла

та Бяла-Подляска Люблінського воєводства, Чехостові, Ярославі, Кракові, Каліші, Львові, Любліні, Лечиці, Полоцьку, Перемишлі, Радомі, Жешуві, Станіславіві та ін. В колекції НМІУ зберігаються відзнаки та кокарди таких регіональних відділів органів правопорядку:

- Малопольської цивільної гвардії Кракова-Подгуржі, утвореної у вересні 1918 року (Рис. 11);

- Міської цивільної гвардії Львова, утвореної у 1918-1919 роках (Рис. 12);

Цивільної міліції Любліну, утвореної з падінням російської влади у липні 1915 року (Рис. 13-14) та інших органів правопорядку Люблінського регіону (Рис. 15-17)

- Цивільної гвардії Перемишля (Рис. 18);

- Цивільної гвардії міста Седлець, впровадженої 2 липня 1915 року та спростованої у 1919 (Рис. 19);

Перераховані вище відзнаки мають деякі особливості, про які ми розповімо детальніше. На гайці кріплення відзнаки Малопольської цивільної гвардії (Рис. 11) присутній напис «№ _____», але сам номер відсутній. Згідно опублікованих Здзіславом Савіцьки даних, для відзнак цього типу були виготовлені гайки із маркуванням виробника Йозефа Чилінські у Варшаві, але наявна в музейній колекції відзнака має іншу цинкову гайку без спеціальних позначень.

Мініатюра відзнаки Міської цивільної гвардії у Львові з колекції музею (Рис. 12) кріпиться на червоно-білу розетку, на білій частині якої чорнилами поставлений штамп із написом LWOV та літери D.I., значення яких нам не вдалося встановити. В праці Збігнева Савіцьки опубліковані ромбічні відзнаки Міської цивільної гвардії у Львові, але без розетки. Наявна зі знаком прикраса у вигляді червоно-білої розетки із штампом з колекції НМІУ вказує на раніше неописану особливість носіння відзнак цього типу.

Після уходу із Любліну влади Російської імперії у липні 1915 року, в місті було утворено Цивільну міліцію, яку згодом перейменовано у Цивільну гвардію, а ще пізніше – у Міліцію міську. Правоохоронці носили стрічки білого чи синьо-білого кольору, а також кокарди на шапках: золоті для керівників, з гранатовими емаллями для молодших керівників, срібні для комісарів, без емалей для рядових. В колекції НМІУ збережено дві кокарди Цивільної міліції Любліну: без покриття (Рис. 13) та з синіми емаллями (Рис. 14), що викликає особливий інтерес, адже в дослідженні Здзіслава Савіцьки описані лише кокарди із гранатовими емаллями. Можна припустити, що наявний в музейній збірці знак є раніше невідомим та неописаним різновидом.

Опубліковану Здзіславом Савіцьки працю, присвячену фалеристиці польських правоохоронних органів, завершує частина, присвячена відзнакам, про які збережено малу кількість свідчень, а також щодо яких відсутні дані щодо точної кількості різновидів, часу та приводу випуску, періоду побутування, правил носіння та кріплення, тощо. До таких відзнак дослідником віднесено і відзнаки правоохоронних органів Любліну, відомостей про які майже не збереглося. В роботі пана Савіцьки описано лише знак у вигляді щита із гербом Любліна без емалей, аналогічний якому також зберігається в НМІУ (Рис. 15). В музейній збірці також наявні аналогічні знаки правоохоронних органів Любліну із наявними гранатовими (Рис. 16) та синіми емаллями (Рис. 17). Можна припустити, що різновиди знаків цього типу з кольоровими емаллями є раніше неопублікованими.

Рис. 11. Відзнака Малопольської цивільної гвардії, або Миської міліції Кракова.

Инв. № МДМ-1431-621. Білий метал, посріблення. Розмір: 22,9/33,8 мм, гайка діаметром 21,2 мм. Кріплення у вигляді гайки, що накручується на штифт. Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 81. Stela W. *Polskie odznaki honorowe i pamiątkowe 1914-1918&1918-1921 (wojny o granice państwa)*. – Warszawa, 2001. – S. 65. – № 7.23.

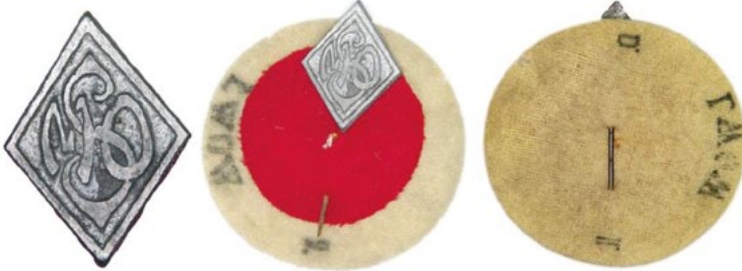

Рис. 12. Відзнака Миської цивільної гвардії у Львові (мініатюра).

Виробник: Євгеніуш Маріуш Унгер у Львові. Инв. № МДМ-1431-907. Білий метал. Розмір: 18 / 25 мм. Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 88-89.

Рис. 13. Відзнака Цивільної міліції у Любліні.

Инв. № МДМ-1431-158. Білий метал. Розмір: 21,0 / 32,7 мм. Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 92-93.

Рис. 14. Відзнака Цивільної міліції у Любліні.

Инв. № МДМ-1431-173. Білий метал, сині емалі. Розмір: 19,4 / 32,1 мм. Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 92-93.

Рис. 15. Відзнака правоохоронних органів Люблінської землі.

Інв. № МДМ-1431-138. Білий метал. Розмір: 24.1/32.3 мм.

Sawicki Z. Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 319.

Рис. 16. Відзнака правоохоронних органів Люблінської землі.

Інв. № МДМ-1431-136. Білий метал, гранатові емалі. Розмір: 24.1/32.3 мм.

Sawicki Z. Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 319.

Рис. 17. Відзнака правоохоронних органів Люблінської землі.

Інв. № МДМ-1431-137. Білий метал, сині емалі. Розмір: 24.1/32.3 мм.

Sawicki Z. Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 319.

Рис. 18. Відзнака Цивільної гвардії у Перемишлі.

Інв. № МДМ-1431-174. Сірий метал. Розмір: 69,7 / 79,2 мм.

Sawicki Z. Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 103.

Stela W. Polskie odznaki honorowe i pamiątkowe 1914-1918&1918-1921 (wojny o granice państwa). – Warszawa, 2001. – S. 65. – № 7.24.

Рис. 19. Відзнака Цивільної гвардії міста Седлець.

Інв. № МДМ-1431-157. Жовтий метал. Розмір: 20,5 / 28,6 мм.

Sawicki Z. Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 108.

Із поразкою німецької та австрійської армій у Першій світовій війні та роззброєнням їх вояків та отриманою зброєю у ряді міст Польщі було створено Народну міліцію – польською мовою *Milicja Ludowa*. Перші відділи Народної міліції утворились 18 листопада 1918 року у Радомі, Любліні, Честохові, Пабіяничах, Варшаві, Лодзі та Полоцьку. Перші загони мали емблему із літерами PPS. В той же час у Любліні на народних зборах затверджено утворення власних міліцейських загонів – з такою самою назвою – *Milicja Ludowa*, тому одночасно діяли дві організації з однаковою назвою. Загони PPS перетворились у більш військову організацію, а Народна міліція у Любліні у поліційну. Декрет про ліквідацію цих установ був підписаний Головою держави у грудні 1918 року і вже 1 липня 1919 року вони були ліквідовані. Для обмундирування органів міліції використовували чорні мундири, на головні убори кріпились різноманітні кокарди, що зображали орлів різного дизайну. Міліцейські гудзики також несли ініціали ML. В збірці НМІУ наявна кокарда Народної міліції з білого металу (Рис. 20).

Рис. 20. Кокарда Народної міліції.
 Інв. № МДМ-1431-708. Білий метал. Розмір: 26,27 / 33,73 мм.
 Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 121-122.

Із проголошенням незалежної Польської республіки у 1919 році було проведено реформу із об'єднання всіх видів міських та регіональних, а також пара-мілітарних правоохоронних та дружинних органів, що утворили Державну Поліцію наказом міністра внутрішніх справ від 24 липня 1919 року. Для носіння на шапках правоохоронців новоутвореної Державної Поліції були виготовлені кокарди у вигляді орла – гербу Польщі (Рис. 21), які вже 3 листопада були відмінені відповідним наказом міністра внутрішніх справ, повністю уніфікувавши кокарди, відзнаки на погонах, гудзики, нашивки та ідентифікаційні жетони і таблички, ввівши також загальнодержавні відзнаки за досягнення: бездоганну довготривалу службу, нагородну особисту зброю, знаки до дипломів, грамоти та інше.

Рис. 21. Кокарда Державної поліції 1919 року.
 Інв. № МДМ-1431-711. Білий метал. Розмір: 29,77 / 39,11 мм.
 Sawicki Z. *Symbolika polskich organizacji bezpieczeństwa* / Sawicki Z. – Warszawa, 2011. – S. 124-133. wzór: 19.

Отже, із викладеного вище можна зробити наступні висновки. Частина фалеристичної збірки НМГУ, що отримала умовну назву «Празька колекція», якісно репрезентує основні етапи розвитку правоохоронних органів в Польщі в період з розвалу Російської імперії та до початку Другої світової війни. В збірці наявні кокарди, ідентифікаційні таблички, пам'ятні відзнаки, медальйони до дипломів по закінченню курсів, тощо. Різноманітні знаки відносяться до різних етапів формувань правоохоронних органів – Цивільної гвардії, Міської та Народної міліції, а також їх регіональних відділень. Логічно завершує колекцію рання кокарда об'єднаної загально польської Державної поліції, що проіснувала до часу вторгнення німецьких та радянських військ у 1939 році. Наявні в музейній збірці відзнаки відкривають також раніше невідомі сторінки фалеристики польських правоохоронних органів, маючи неопубліковані різновиди, а також додаткові до знаків аксесуари. Подальше дослідження пам'яток фалеристики з колекції Національного музею історії України допоможе відкрити нові раніше забуті сторінки бурхливої історії першої половини ХХ століття.

**Symbolika polskich organów bezpieczeństwa z lat 1915-1939
w zbiorach Muzeum Narodowego Historii Ukrainy
Streszczenie**

Odznaki i oznaki polskich organów bezpieczeństwa stanowią jeden z elementów zbiorów Muzeum Narodowego Historii Ukrainy. Wśród nich znajdują się pierwsze oznaki z czasów Królestwa Polskiego: Straży Obywatelskiej, Milicji Miejskiej oraz okresu II Rzeczypospolitej: Milicji Ludowej, Małopolskiej Straży Obywatelskiej, Straży Obywatelskiej Lublina, Siedlec czy też orłów Policji Państwowej. Ten zbiór falerystyczny stanowi część bogatego zestawu (ponad 1500 egz.) polskich odznak i oznak ze zbioru kijowskiego muzeum.